

REALITZACIÓ DE PRÀCTIQUES AMB ALUMNES COL-LABORADORS: UNA EXPERIÈNCIA A DRET PENAL

Daniel Varona Gómez
Universitat de Girona
daniel.varona@udg.edu

Resum

La idea bàsica d'aquest programa de pràctiques consisteix en què, donats els recursos temporals i materials limitats, es va detectar que les pràctiques que es podien treballar a classe resultaven insuficients perquè l'alumne adquirís els coneixements necessaris per a resoldre una pràctica, a banda d'assolir una sèrie de competències transversals rellevants (en particular, l'expressió oral). Per això es va pensar que, amb la col·laboració d'alumnes avantatjats que ja haguessin superat l'assignatura, podrien treballar-se altres pràctiques, amb grups reduïts, fora de l'horari lectiu de l'assignatura, i amb una altra metodologia de treball que possibilités l'exercici de competències transversals. Per tant, d'una banda, es potencia una funció d'ensenyament i aprenentatge, i no només dels alumnes de l'assignatura, sinó també dels alumnes col·laboradors, que ja han superat l'assignatura, però que poden acabar de consolidar els seus coneixements. I, d'una altra banda, es potencia també una funció d'avaluació, doncs el programa de pràctiques amb col·laboradors s'ha integrat al sistema d'avaluació continuada que ofereix l'assignatura de Dret Penal I, representant la qualificació de la meitat de la nota pràctica, que suposa, al seu torn, un 50% de la nota final.

En definitiva, el que es pretén amb el programa amb col·laboradors és que els alumnes de l'assignatura de Dret Penal I interioritzin satisfactòriament els coneixements necessaris per resoldre de forma adequada un cas pràctic –per tant, bàsicament, que sàpiguen aplicar correctament la Teoria del Delicte i la Teoria de la Determinació de la Pena. A banda, és un mètode de treball que fomenta la participació activa de l'alumnat, potenciant un major grau d'implicació per part del mateix, doncs es tracta de grups reduïts, de pràctiques guiades per un alumne col·laborador –que no deixa de ser un company- i on es formen subgrups, cadascun dels quals ha d'exposar una de les pràctiques a classe, amb el que també es treballen competències transversals bàsiques com la expressió oral.

Descripció i objectius

La importància de la part pràctica de l'assignatura rau en què ha de proporcionar als alumnes les habilitats necessàries per traslladar els coneixements teòrics a fets del món real. A banda, les classes pràctiques han de ser una eina que permeti entendre amb més facilitat els conceptes teòrics, que, especialment en l'assignatura de Dret Penal I, són bastant abstractes, amb el perill que s'oblidi que la Teoria del Delicte i la Teoria de Determinació de la Pena són la metodologia que ens ha de permetre resoldre els supòsits pràctics concrets.

Uns recursos materials, humans i temporals limitats, així com un elevat nombre d'alumnes per classe, dificulten que únicament amb les sessions pràctiques que pot desenvolupar el professor de pràctiques dins l'horari lectiu l'alumne pugui adquirir l'agilitat desitjable en la resolució de casos pràctics.

Amb la intenció de pal·liar les esmentades mancances l'Àrea de Dret Penal va desenvolupar des de ja fa diversos curs el programa de pràctiques amb alumnes col·laboradors. La part més innovadora d'aquest programa de pràctiques consisteix en que en la seva implementació hi participen alumnes que han superat satisfactòriament l'assignatura en els cursos anteriors, i que fan de "intermediaris" entre la tasca del professor i la del alumne, possibilitant que en un entorn més proper "emocionalment" (per què els alumnes es senten més còmodes i "lliures" amb d'altres alumnes per començar a desenvolupar habilitats bàsiques com l'expressió oral) i més àgil (per la possibilitat de formar grups reduïts) es treballin les pràctiques de manera més efectiva. Així, el programa de pràctiques amb col·laboradors permet que, amb la "col·laboració" d'alumnes avantatjats que ja han superat l'assignatura, puguin resoldre's pràctiques addicionals a les que es resolen a classe en horari lectiu. L'objectiu d'aquestes pràctiques és crear un espai de discussió tant dels problemes que pugui plantejar la pràctica en concret com de problemes puntuals en l'aplicació de la metodologia general de resolució de casos pràctics.

El fet que les pràctiques amb col·laboradors es resolguin en grups reduïts d'alumnes i siguin impartides per "companys", són circumstàncies que fomenten el treball en grup i la participació activa de l'alumnat.

Amb les pràctiques amb col·laboradors s'aconsegueixen diversos objectius, ja que no només suposen avantatges per als alumnes de l'assignatura, sinó també avantatges per als alumnes col·laboradors.

Així, pel que respecta als alumnes col·laboradors, aquest programa de pràctiques possibilita un perfeccionament i consolidació dels coneixements sobre la matèria per part d'aquests alumnes avantatjats que ja han superat l'assignatura, així com l'obtenció d'uns crèdits de lliure elecció. Pel altre banda, fomenta l'assoliment d'una sèrie de competències transversals tradicionalment difícils d'implementar com són la capacitat de lideratge (per què aquests alumnes "han de fer de professors" o tutors d'un grup d'alumnes, amb tot el que això implica) i la gestió de problemes.

Com a "remuneració" de la seva participació, els col·laboradors de Dret Penal I obtenen 4 crèdits de lliure elecció i els col·laboradors de Dret Penal II obtenen 3,5 crèdits de lliure elecció.

Quant als avantatges que representen per als alumnes de l'assignatura, permeten als alumnes aprofundir una mica més en la resolució de casos pràctics i adquirir els necessaris coneixements pràctics de l'assignatura, suplint possibles mancances derivades d'una falta de temps i/o recursos. I per altre banda, com ja hem dit possibiliten l'assoliment de competències transversals bàsiques com l'expressió oral i la capacitat d'anàlisis i crítica.

Desenvolupament del programa

- a) El coordinador de les pràctiques amb col·laboradors i les seves funcions

El coordinador de les pràctiques amb col·laboradors és la persona de l'Àrea de Dret Penal encarregada de fer totes les gestions oportunes i necessàries per tirar endavant el programa de pràctiques amb col·laboradors.

Amb caràcter previ a l'inici de les pràctiques, el coordinador fa una selecció de potencials candidats a col·laboradors, en base a l'interès, participació i resultats que haguessin mostrat i obtingut els alumnes en l'assignatura en qüestió en el curs o cursos passats.

Després de valorar el nombre de col·laboradors necessaris -en funció dels alumnes matriculats a l'assignatura i tenint en compte que, idealment, cada grup de col·laboradors hauria d'estar integrat per uns 10 alumnes-, el coordinador es posa en contacte amb els candidats, exposant-los els beneficis que els pot reportar ser col·laborador.

Els incentius, bàsicament, consisteixen en aprofundir en els coneixements de l'assignatura –amb opció, en el seu cas, de seguir col·laborant amb l'Àrea d'alguna o altra manera-, en la possibilitat d' "estrenar-se" en una nova funció -com és la de dirigir una classe- i en l'obtenció d'uns crèdits de lliure elecció.

Un cop el coordinador ha reunit el nombre necessari d'alumnes que volen i poden col·laborar amb l'Àrea, es fa una reunió inicial per fixar un calendari de treball –les dates de resolució de les pràctiques amb els alumnes s'hauran fixat al programa de l'assignatura i abans de cada pràctica el coordinador i els col·laboradors s'han de reunir- i marcar les pautes de treball, assenyalant drets i deures de col·laboradors i alumnes.

Precisament perquè quedin ben establerts els drets i obligacions de cadascuna de les parts, des del curs 2006-2007 s'ha redactat un "Estatut de les pràctiques amb col·laboradors" que els alumnes tenen a la seva disposició i on s'explica detalladament tot el que implica aquest tipus de pràctiques.

En aquesta reunió els col·laboradors faciliten al coordinador diverses propostes de disponibilitat horària en què els seria possible resoldre la pràctica amb els alumnes i el coordinador seleccionarà aquelles que permetin un major ventall d'opcions per als alumnes de l'assignatura.

El següent pas és penjar les propostes horàries definitives perquè els alumnes puguin apuntar-se a aquella que més s'ajusti a les seves necessitats.

Finalment, el coordinador publica a la web els grups definitius, en el seu cas després de les modificacions oportunes (per exemple, reubicació d'alumnes per a la reducció de grups massa nombrosos). I ja només resta fer les oportunes reserves d'aules per al dia de la resolució.

Una altra de les tasques del coordinador és l'elaboració d'un Dossier de pràctiques, en el qual s'hi inclouen diversos esquemes sobre la metodologia a aplicar en la resolució de casos pràctics, així com els supòsits de fet tant de les pràctiques amb col·laboradors, com de les pràctiques a classe i d'altres que puguin resultar d'interès.

El coordinador de les pràctiques amb col·laboradors, en definitiva, fa d'enllaç entre l'Àrea de Dret Penal i els col·laboradors i els alumnes. En una primera fase s'encarrega de la tasca burocràtico-administrativa necessària per posar en funcionament el programa de pràctiques amb col·laboradors. També serà qui resoldrà les incidències que puguin sorgir en el desenvolupament de les pràctiques i canalitzarà els dubtes, inquietuds o suggeriments que puguin mostrar tant els col·laboradors com els alumnes. D'una altra

banda, des d'un punt de vista de contingut, elabora el material necessari i fa el seguiment i avaluació de les pràctiques.

Per tot això és una figura clau per al bon desenvolupament d'aquest programa de pràctiques. Tradicionalment ha estat el professor encarregat de la part pràctica de l'assignatura el que ha assumit també aquesta tasca de coordinador de les pràctiques amb col·laboradors.

b) Metodologia general de treball

El programa de pràctiques amb col·laboradors consisteix en la resolució de cinc supòsits pràctics sobre diverses qüestions de Teoria del Delicte i Teoria de la Determinació de la Pena, en el cas de Dret Penal I, i sobre qüestions de part especial, en el cas de Dret Penal II.

A l'inici del curs acadèmic, en el programa de l'assignatura o amb posterioritat, es fixarà el calendari de les pràctiques amb col·laboradors.

També a l'inici del curs es facilitaran diverses propostes horàries –fora de l'horari lectiu de l'assignatura- per a la realització de les pràctiques amb col·laboradors. Tots els alumnes que vulguin seguir l'avaluació continuada s'hauran d'apuntar a un dels grups.

⇒ Exemple, per al curs 2006-2007 les propostes horàries van ser les següents:

DRET PENAL I:

Dimarts 17:00 – 19:00 hores

Dimecres 16:00 – 18:00 hores (2 grups)

Dijous 14:00 – 16:00 hores

DRET PENAL II:

Dilluns 9:00 – 11:00 hores

Dimarts 14:00 – 16:00 hores

Dimarts 16:00 – 18:00 hores

Dimecres 18:00 -20:00 hores

Dijous 12:00 – 14:00 hores

El supòsit de fet de cada pràctica es penjarà a la web amb antelació suficient a la data de resolució. Si s'escau, s'indicarà el material bibliogràfic i/o jurisprudencial que pugui ser d'utilitat.

Les pràctiques amb col·laboradors són impartides per alumnes avantatjats que ja han aprovat l'assignatura, prèvia discussió i resolució de les mateixes amb el professor coordinador. Els alumnes hauran d'assistir a la resolució de la pràctica en el grup de col·laboradors al qual s'hagin apuntat.

c) Distribució per grups

A l'inici del curs, des de l'Àrea de Dret Penal s'ofereixen diverses propostes horàries –fora de l'horari lectiu de l'assignatura- per a la realització de les pràctiques amb col·laboradors, a fi i efecte de facilitar les possibilitats d'assistència per part de tots els alumnes que vulguin seguir l'avaluació continuada.

Tots aquells alumnes que decideixin acollir-se al sistema d'avaluació continuada hauran d'apuntar-se a un grup de col·laboració, a elegir segons la seva disponibilitat.

Al seu torn, cadascun dels grups de col·laboració es dividirà en tres subgrups (amb un màxim de 5 persones per a cada subgrup), amb l'objectiu que cadascun dels subgrups prepari, defensi i exposi públicament a classe una de les pràctiques. El que es pretén es fomentar la preparació i discussió en grup de la pràctica.

Els subgrups preparen i exposen la pràctica conjuntament, però cal que cada alumne redacti la seva pròpia pràctica en la qual defensarà la seva pròpia posició –que pot o no coincidir amb la de la resta del grup-. És a dir, no s'accepta la redacció d'una pràctica conjunta.

Un cop els alumnes s'hagin apuntat a un dels grups de col·laboració, es publicaran a la web les llistes definitives -poden produir-se petites modificacions en el cas que el nombre d'alumnes d'algun dels grups sigui excessiu-, juntament amb les aules en les quals es resoldran les pràctiques.

Llevat causa justificada, no són possibles els canvis de grup, tot i que sempre és preferible assistir a un grup diferent a aquell al qual l'alumne s'hagués inscrit que no assistir a cap grup, doncs l'assistència és conditio sine quan non per a la superació d'aquesta part de l'assignatura.

d) Reunió dels col·laboradors i el coordinador de les pràctiques

D'acord amb el calendari preestablert, els col·laboradors es reuniran amb el coordinador de les pràctiques, normalment, una setmana abans de la setmana assenyalada per a la resolució de la pràctica amb els alumnes.

Els col·laboradors hauran d'acudir a la reunió amb el coordinador amb la pràctica resolta, doncs es tracta de posar en comú els dubtes que s'hagin pogut plantejar i aprofundir en els aspectes que resultin discutibles, facilitant arguments per defensar les diverses opcions possibles.

e) Resolució de la pràctica amb els alumnes

Cada col·laborador resoldrà la pràctica amb el seu grup d'alumnes el dia i hora corresponent.

L'alumne haurà d'assistir amb la pràctica resolta i l'haurà d'entregar al començament de la classe (és més que recomanable que la pràctica s'entregui mecanografiada –ordinador-). I, com s'ha dit, i des del curs 2004-05, cada subgrup haurà preparat conjuntament una de les pràctiques i l'haurà de defensar i exposar a classe, sens perjudici de les indicacions, observacions i aclariments o rectificacions que pugui fer el col·laborador.

No obstant, la funció del col·laborador no és la resolució de dubtes teòrics o de dubtes genèrics sobre la metodologia a seguir en la resolució de pràctiques, sinó que consisteix en guiar la resolució de la pràctica proposada, posant de manifest els aspectes controvertits i solventant els dubtes que es puguin plantejar, així com resoldre qüestions metodològiques puntuals. Per tant, davant qualsevol dubte que no faci referència a la

pràctica en qüestió cal que els alumnes s'adrecin al professor corresponent de teoria o de pràctiques.

El dia de la resolució el col·laborador farà un control dels requisits que els alumnes han de complir en relació a les pràctiques amb col·laboradors: assistència (els alumnes hauran de signar i posar el seu DNI en una plantilla de control), entrega de la pràctica a l'inici de la classe i participació.

Avaluació de les pràctiques amb col·laboradors

Per als alumnes que segueixin l'avaluació continuada les pràctiques amb col·laboradors representen:

En el cas de Dret Penal I, 1/2 de la nota pràctica, que és un 50% de la nota final.

En el cas de Dret Penal II, un 40% de la nota pràctica –que, al seu torn, també és un 50% de la nota final.

L'avaluació es farà de forma conjunta entre el col·laborador responsable (que el dia de la resolució controlarà l'assistència, entrega i participació) i el professor de pràctiques de l'assignatura.

La nota de les pràctiques amb col·laboradors serà la que resulti de la correcció d'una de les pràctiques: en el cas de Dret Penal I, per afavorir que l'alumne hagi tingut temps de consolidar els coneixements metodològics necessaris per resoldre una pràctica, es corregirà una de les dues últimes pràctiques (del total de 5), tot i que es durà un control de regularitat en relació a les altres pràctiques i es corregiran en casos de dubte. En el cas de Dret Penal II, es corregirà aleatòriament una de les pràctiques, que es determinarà al final del curs i que serà la mateixa per a tots els alumnes, doncs en aquest cas ja es donen per suposats els coneixements metodològics.

Tanmateix, perquè es tingui dret a l'avaluació d'aquesta part pràctica de l'assignatura serà indispensable el compliment de tres requisits en relació a cadascuna de les pràctiques amb col·laboradors: ASSISTÈNCIA, ENTREGA DE LA PRÀCTICA I PARTICIPACIÓ:

ASSISTÈNCIA: l'alumne ha d'assistir a la resolució de les 5 pràctiques amb el col·laborador, llevat casos excepcionals i degudament justificats. Com a regla general, no es permeten els canvis de grup, però, en cas d'impossibilitat justificada, sempre serà preferible assistir a un grup que no sigui el propi que no assistir a cap grup.

ENTREGA DE LA PRÀCTICA: el dia de resolució de la pràctica amb el col·laborador, i a l'inici de la classe, l'alumne ha d'entregar la pràctica resolta prèviament amb el subgrup corresponent (com s'ha dit, és molt recomanable que la pràctica es presenti mecanografiada a ordinador i no és vàlid entregar una pràctica redactada conjuntament, sinó que cada alumne ha d'entregar la seva pròpia pràctica).

PARTICIPACIÓ: la finalitat primordial d'aquestes pràctiques és que l'alumne participi activament en la resolució dels casos pràctics. Com que l'experiència acumulada al llarg del temps ha posat de manifest que aquest objectiu no és fàcilment assolible, l'Àrea de Dret Penal va pensar que una bona forma d'aconseguir que l'alumne s'impliqui més en la resolució de les pràctiques era formar 3 subgrups dins de cadascun dels grups

de col·laboradors i que cadascun dels subgrups preparés, defensés i exposés públicament a classe una de les pràctiques. L'objectiu es crear un fòrum de discussió, tot i que cada alumne ha de reflectir el seu parer personal en la seva pròpia pràctica.

El fet que cadascun dels subgrups exposi una de les pràctiques no eximeix a la resta d'alumnes de participar activament en la classe.

La correcció d'una de les pràctiques, quan s'hi tingui dret, serà efectuada pel professor coordinador de les pràctiques.

En el cas de l'assignatura de Dret Penal I, tenint en compte que és la primera vegada que l'alumne s'enfronta amb la resolució d'un cas pràctic, es farà una revisió -que no correcció- de les dues primeres pràctiques, a fi que els alumnes que ho desitgin puguin assistir a una tutoria per comprovar els possibles errors que cometen i esmenar-los.

Excepcionalment, i només en relació a la primera pràctica de Dret Penal I, quan s'apreciïn defectes estructurals en l'aplicació de la Teoria del Delicte, se li donarà a l'alumne la possibilitat de repetir la pràctica.

Tant en relació a l'assignatura de Dret Penal I com a Dret Penal II, un cop corregida la pràctica que donarà lloc a la nota d'aquesta part del programa pràctic, s'habilitaran unes tutories per tal que els alumnes puguin conèixer els aspectes que no resolen satisfactòriament i els errors que han comès en la resolució del cas pràctic.

Conclusions

Aquest que s'ha descrit és el programa de pràctiques amb col·laboradors ideat per l'Àrea de Dret Penal de la UdG. El seu objectiu essencial és evitar que la densitat del programa de l'assignatura impedeixi a l'alumne treballar la totalitat de la matèria, així com incentivar tant la participació d'alumnes que ja han superat l'assignatura amb resultats satisfactoris i als quals els agrada el Dret Penal, com la dels mateixos alumnes de l'assignatura, essent fins a dia d'avui els resultats obtinguts molt satisfactoris.

Probablement la virtut essencial d'aquest programa de pràctiques és que permet alhora treballar l'assoliment d'una sèrie de competències específiques de l'assignatura i transversals des d'una doble vessant molt interessant: des de la vessant de l'alumne de l'assignatura, i des de la vessant d'un alumne de cursos superiors que s'implica d'alguna manera en la docència (l'alumne col·laborador). De fet l'experiència ja de molts anys duent a terme aquest tipus de pràctiques ens indica que els alumnes de l'assignatura les valoren positivament, però són els mateixos alumnes col·laboradors els que més beneficis diuen haver obtingut amb l'experiència. Segurament per què permet treballar aspectes que molt excepcionalment es treballen en la docència tradicional: capacitat de lideratge (amb l'assumpció del rol de professor), presa de decisions i assumpció de responsabilitat.

Qüestions i/o consideracions per al debat

- ¿Programa de pràctiques per alumnes o programa d'habilitats pels col·laboradors?.
- La gestió del programa de pràctiques.



Girona, juny 2008